

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра патологічної анатомії та судової медицини

**І. І. Старченко, Б. М. Филенко, Н. В. Ройко,
О. К. Прилуцький, С. А. Проскурня, В. В. Черняк**

ОСНОВИ ПАТОЛОГІЇ

Підручник

Книга 2

Львів
Видавець Марченко Т. В.

УДК 616-092:615:378
О-75

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Полтавського державного медичного університету
(протокол №9 від 25.06.2025 року)*

Рецензенти:

В. О. Ситнікова – д.мед.н., професор, завідувач кафедри гістології, цитології, ембріології та патологічної морфології з курсом судової медицини Одеського національного медичного університету.

І. Ю. Олійник – д.мед.н., професор кафедри патологічної анатомії Буковинського державного медичного університету;

В. О. Костенко – д.мед.н., професор, завідувач кафедри патофізіології Полтавського державного медичного університету.

О-75 Основи патології. У 2-х кн. Кн.2 : підручник / І.І. Старченко, Б.М. Филенко, Н.В. Ройко, О.К. Прилуцький, С.А. Проскурня, В.В. Черняк. – Львів : Видавець Марченко Т. В. – 364 с. : іл.

ISBN 978-617-8194-73-4

Підручник призначений для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальностей 223 «Медсестринство», 227 «Фізична терапія, ерготерапія».

У підручнику висвітлено питання спеціальної патології за нозологічним принципом. Ґрунтовно описані дані етіології, патогенезу, клініко-морфологічних проявів, лабораторних й інструментальних методів дослідження найпоширеніших захворювань та їх ускладнень. Структура підручника сприяє розвитку клініко-анатомічного мислення та отриманню знань з етіопатогенетичних ланцюгів розвитку хвороб, що забезпечує розуміння їх лікування та/або профілактики.

Підручник також буде корисний для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями «Медицина», «Стоматологія» та «Фармація».

УДК 616-092:615:378

ISBN 978-617-8194-73-4

© Старченко І.І., Филенко Б.М., Ройко Н.В.,
Прилуцький О.К., Проскурня С.А.,
Черняк В.В.
© Видавець Марченко Т.В.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	11
ВСТУП	14

Розділ 1. Захворювання гемопоетичної

та лімфоїдної тканини	15
1.1. Гемобластози	15
1.1.1. Лейкоз	15
1.1.2. Мієломна хвороба (хвороба Рустицького-Калера)	21
1.1.3. Лімфома	22
1.2. Анемії.....	24
1.2.1. Постгеморагічні анемії.....	26
1.2.2. Гемолітичні анемії	27
1.2.3. Серпоподібноклітинна анемія, таласемія, анемії внаслідок порушення еритропоезу.....	29
1.2.4. Залізодефіцитна анемія	31
1.2.5. Мегалобластична анемія	32
1.2.6. Апластична анемія.....	33
1.2.7. Лікування анемії	34

Розділ 2. Захворювання судин

2.1. Атеросклероз	36
2.2. Артеріальна гіпертензія	40
2.3. Васкуліти.....	44
2.3.1. Нодозний періартеріїт.....	46
2.3.2. Неспецифічний аортоартеріїт (хвороба такаюсу)	48
2.3.3. Гранульоматоз вегенера	49
2.3.4. Облітеруючий тромбангіїт	50
2.4. Незапальні захворювання судин	51
2.4.1. Набуті аневризми артерій	51
2.4.2. Атеросклеротичні аневризми	51
2.4.3. Хвороба Рейно та синдром Рейно.....	53

2.4.4. Варикозне розширення вен	54
2.4.5. Тромбофлебіт і флеботромбоз	55
2.4.6. Синдроми верхньої та нижньої порожнистої вени	56
Розділ 3. Захворювання серця	57
3.1. Ішемічна хвороба серця	57
3.1.1. Стенокардія	59
3.1.2. Гостра (ішемічна) дистрофія міокарда	59
3.1.3. Інфаркт міокарда	61
3.1.4. Кардіосклероз.....	66
3.1.5. Хронічна аневризма серця.....	67
3.2. Кардіоміопатії	67
3.2.1. Первинні кардіоміопатії	68
3.2.1.1. Гіпертрофічна кардіоміопатія	68
3.2.1.2. Дилатаційна кардіоміопатія	69
3.2.1.3. Рестриктивна кардіоміопатія.....	70
3.2.1.4. Аритмогенна дисплазія	70
3.2.2. Вторинні кардіоміопатії.....	71
3.2.2.1. Алкогольна кардіоміопатія	71
3.2.2.2. Тиреотоксична кардіоміопатія	71
3.2.2.3. Гіпотиреоїдна кардіоміопатія.....	72
3.2.2.4. Кардіоміопатія при феохромоцитомі	73
3.2.2.5. Амілоїдоз серця	74
3.3. Ендокардити.....	74
3.4. Міокардити.....	75
3.5. Перикардити	79
3.6. Аритмії.....	80
Розділ 4. Системні захворювання сполучної тканини	85
4.1. Ревматизм	85
4.2. Вади серця	90
4.3. Системний червоний вовчак	94
4.4. Ревматоїдний артрит.....	99
4.5. Хвороба бехтерева	103

4.6. Системна склеродермія	103
4.7. Дерматоміозит.....	106

Розділ 5. Захворювання легень.....108

5.1. Патологія функції дихання	108
5.2. Захворювання органів дихання	113
5.2.1. Гострий бронхіт.....	113
5.2.2. Пневмонії	114
5.2.2.1. Крупозна пневмонія	116
5.2.2.2. Бронхопневмонія	117
5.2.2.3. Інтерстиційна (проміжна) пневмонія	118
5.2.3. Абсцес легенів	119
5.2.4. Хронічні неспецифічні захворювання легень	119
5.2.4.1. Хронічний бронхіт	121
5.2.4.2. Бронхоектатична хвороба	122
5.2.4.3. Емфізема.....	123
5.2.4.4. Лікування хозл	125
5.2.4.5. Бронхіальна астма	126
5.2.5. Рак легені.....	129

Розділ 6. Захворювання нирок

та сечовивідних шляхів	131
6.1. Гломерулонефрит.....	132
6.1.1. Гострий гломерулонефрит.....	134
6.1.2. Швидкопрогресуючий гломерулонефрит.....	135
6.1.3. Хронічний гломерулонефрит.....	136
6.2. Інтерстиційний нефрит.....	138
6.2.1. Гострий інтерстиційний нефрит.....	138
6.2.2. Хронічний інтерстиційний нефрит.....	139
6.3. Пієлонефрит	140
6.4. Гостра ниркова недостатність.....	142
6.5. Хронічна ниркова недостатність	145
6.6. Уремична (азотемична) кома	147
6.7. Сечокам'яна хвороба.....	148

Розділ 7. Захворювання травної системи.....	149
7.1. Езофагіт.....	149
7.1.1. Рефлюкс-езофагіт.....	150
7.1.2. Стравохід барретта.....	151
7.2. Пухлини стравоходу.....	152
7.3. Порушення функцій шлунка.....	152
7.3.1. Порушення секреторної функції шлунка.....	152
7.3.2. Порушення моторної функції шлунка.....	153
7.4. Захворювання шлунка.....	154
7.4.1. Гастрит.....	154
7.4.2. Виразкова хвороба.....	156
7.4.3. Рак шлунка.....	158
7.5. Порушення функцій кишок.....	160
7.6. Хвороби кишечника.....	161
7.7. Перитоніт.....	162

Розділ 8. Хвороби печінки,	
 жовчного міхура та підшлункової залози.....	164
8.1. Класифікація захворювань печінки.....	164
8.2. Жировий гепатоз.....	165
8.3. Алкогольна хвороба печінки.....	166
8.4. Гепатити.....	168
8.5. Цироз печінки.....	172
8.6. Печінкова недостатність.....	175
8.7. Печінкова кома.....	176
8.8. Порушення функції і хвороби жовчного міхура.....	177
8.9. Панкреатит.....	178
8.10. Рак підшлункової залози.....	179

Розділ 9. Захворювання жіночої статеві системи	
 та молочної залози.....	180
9.1. Цервікальна ектопія.....	180
9.2. Справжня ерозія.....	181

9.3. Поліп ендоцервікса	181
9.4. Рак шийки матки	181
9.5. Аномальні маткові кровотечі	182
9.6. Рак ендометрія	184
9.7. Лейоміома (фіброміома) матки	185
9.8. Мастит	187
9.9. Фіброзно-кістозна хвороба	187
9.10. Фібroadенома	188
9.11. Рак молочної залози	189

Розділ 10. Патологія вагітності

та післяпологового періоду.....	191
10.1. Класифікація патологій вагітності.....	191
10.2. Аборт	192
10.3. Ектопічна (позаматкова) вагітність.....	193
10.4. Передчасні пологи	196
10.5. Затримка внутрішньоутробного розвитку.....	197
10.6. Прееклампсія та еклампсія	200
10.7. Трофобластичні хвороби	203
10.7.1. Пухирний занесок	204
10.7.2. Хоріокарцинома матки.....	206
10.7.3. Плацентарний поліп	208

Розділ 11. Патологія дитячого віку

11.1. Респіраторний дистрес-синдром новонароджених	210
11.2. Гемолітична хвороба новонародженого.....	212
11.3. Муковісцидоз	214

Розділ 12. Патологія ендокринної системи.....

12.1. Захворювання гіпофіза.....	217
12.1.1. Гіперпітуїтаризм.....	217
12.1.2. Гіпопітуїтаризм.....	220
12.2. Захворювання щитоподібної залози.....	222

12.2.1. Гіпертиреоз.....	223
12.2.2. Гіпотиреоз.....	228
12.2.3. Пухлини щитоподібної залози.....	230
12.3. Захворювання паращитоподібних залоз.....	232
12.4. Порухення функції наднирників	234
12.4.1. Гіперфункція кори наднирникових залоз	234
12.4.2. Недостатність кори наднирникових залоз	240
12.5. Цукровий діабет	242
Розділ 13. Патологія кістково-м'язової системи	249
13.1. Остеопороз	249
13.2. Остеомієліт	250
13.3. Остеоартрит.....	252
13.4. Подагра	254
13.5. Пухлини кісткової та хрящової тканини.....	257
Розділ 14. Захворювання шкіри	260
14.1. Гострі дерматози	260
14.2. Хронічні дерматози	263
14.3. Інфекційні захворювання шкіри	265
14.4. Захворювання придатків шкіри.....	266
14.5. Пухлини шкіри	268
Розділ 15. Патологія нервової системи.....	270
15.1. Підвищення внутрішньочерепного тиску.....	270
15.2. Струс головного мозку.....	272
15.3. Цереброваскулярні захворювання.....	272
15.3.1. Ішемічне ураження головного мозку	273
15.3.2. Ураження головного мозку при артеріальній гіпертензії	275
15.3.3. Внутрішньочерепні крововиливи	277
15.3.4. Менінгіт	277
15.4. Демієлінізуючі захворювання цнс.....	277

15.5. Нейродегенеративні захворювання	279
15.5.1. Хвороба альцгеймера	279
15.5.2. Хвороба паркінсона	280
15.6. Токсичні ураження цнс	281
15.7. Периферична нейропатія	282
15.8. Міастенія	283

Розділ 16. Інфекційна патологія

16.1. Основні терміни та поняття	284
16.2. Вірусні інфекції	289
16.2.1. Кір.....	289
16.2.2. Вітряна віспа	291
16.2.3. Епідемічний паротит.....	292
16.2.4. Грип.....	293
16.2.5. Коронавірусна хвороба 2019	295
16.2.6. Інфекційний моноклеоз	302
16.2.7. ВІЛ-інфекція	304
16.3. Бактеріальні інфекції.....	308
16.3.1. Черевний тиф, паратифи А і В.....	308
16.3.2. Холера	313
16.3.3. Сальмонельоз	315
16.3.4. Дизентерія (шигельоз).....	317
16.3.5. Ботулізм	320
16.3.6. Харчові токсикоінфекції.....	323
16.3.7. Скарлатина.....	324
16.3.8. Бешиха	326
16.3.9. Дифтерія	328
16.3.10. Менінгококова інфекція	331
16.3.11. Туберкульоз	334
16.3.12. Сепсис	338
16.3.12.1. Септицемія	339
16.3.12.2. Септикопіємія	340
16.3.12.3. Інфекційний ендокардит.....	341
16.3.12.4. Хроніосепсис	342

Розділ 17. Пошкодження, спричинені хімічними факторами. Хвороби харчування	343
17.1. Основні поняття токсикології	343
17.2. Токсичний вплив важких металів	344
17.3. Куріння тютюну	347
17.4. Вплив алкоголю	348
17.5. Пошкодження іонізуючою радіацією.....	351
17.6. Дефіцит вітамінів	354
17.7. Недостатнє харчування	358
17.8. Ожиріння.....	360
ЛІТЕРАТУРА.....	362

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АВ	–	атріовентрикулярний
АГ	–	антиген
АДГ	–	антидіуретичний гормон
АКТГ	–	адренокортикотропний гормон
АлАТ	–	аланінамінотрансфераза
АПФ	–	ангіотензинперетворювальний фермент
АсАТ	–	аспартатамінотрансфераза
АТ	–	антитіла
АТ	–	артеріальний тиск
АФК	–	активні форми кисню
ВООЗ	–	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВП	–	вузликовий періартеріт
ГЕРХ	–	гастроезофагеальна рефлюксна хвороба
ГНН	–	гостра ниркова недостатність
ГРДС	–	гострий респіраторний дистрес-синдром
ГХ	–	гіпертонічна хвороба
ДВЗ	–	дисеміноване внутрішньосудинне згортання крові
ДНК	–	дезоксирибонуклеїнова кислота
ЕВ	–	ектопічна вагітність
ЕКГ	–	електрокардіограма
ЕПР	–	ендоплазматичний ретикулум
ЕхоКГ	–	ехокардіографія
ЕЦОК	–	ефективний циркулюючий об'єм крові
ЗВУР	–	затримка внутрішньоутробного розвитку
ІЛ (IL)	–	інтерлейкін
ІМ	–	інфаркт міокарда
ІМТ	–	індекс маси тіла
ІФН-α (IFN-α)	–	інтерферон-α
ІХС	–	ішемічна хвороба серця
КОР	–	кислотно-основна рівновага
КП	–	кольоровий показник
КТ	–	комп'ютерна томографія
ЛГ	–	лютеїнізуючий гормон

ЛЗ	–	лікарські засоби
ЛПВЩ	–	ліпопротеїди високої щільності
ЛПНЩ	–	ліпопротеїди низької щільності
МВ	–	мимовільний викидень
МКХ-10	–	Міжнародна класифікація хвороб 10-го перегляду
МПГ	–	мезангіопроліферативний гломерулонефрит
МРТ	–	магнітно-резонансна томографія
НД	–	нецукровий діабет
НПЗП	–	нестероїдні протизапальні препарати
ОЦК	–	об'єм циркулюючої крові
ПГ	–	простагландини
ПЕ	–	пreekлампсія
ПП	–	передчасні пологи
РА	–	ревматоїдний артрит
РДС	–	респіраторний дистрес-синдром
СЗРП	–	синдром затримки розвитку плода
ССД	–	системна склеродермія
СТГ	–	соматотропний гормон
СЧВ	–	системний червоний вовчак
ТЕЛА	–	тромбоемболія легеневої артерії
УЗД	–	ультразвукова діагностика
ФАТ	–	фактор активації тромбоцитів
ФНП (TNF)	–	фактор некрозу пухлин
ФСГ	–	фолікулостимулюючий гормон
ХАІ	–	хронічної алкогольної інтоксикації
ХГТ	–	хоріонічний гонадотропін
ХНЗЛ	–	хронічні неспецифічні захворювання легень
ХНН	–	хронічна ниркова недостатність
ХОЗЛ	–	хронічні обструктивні захворювання легень
ХТІ	–	харчові токсикоінфекції
цАМФ	–	циклічний аденозинмонофосфат
ЦВЗ	–	цереброваскулярні захворювання
ЦД	–	цукровий діабет
ЦМВ	–	цитомегаловірус
ЦНС	–	центральна нервова система
ЧСС	–	частота серцевих скорочень

ШВЛ	–	штучна вентиляція легень
ШКТ	–	шлунково-кишковий тракт
Нб	–	гемоглобін
HBV	–	вірус гепатиту В
HCV	–	вірус гепатиту С
HPV	–	вірус папіломи людини
IFN-γ	–	інтерферон гамма
Ig	–	імуноглобулін
IL (ІЛ)	–	інтерлейкін
NO	–	оксид азоту
TNF (ФНП)	–	фактор некрозу пухлин

ВСТУП

Цей підручник написаний з урахуванням освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальностей 223 «Медсестринство», 227 «Фізична терапія, ерготерапія» та відповідно до робочих програм навчальної дисципліни «Основи патології».

У підручнику теми розкриті з урахуванням нових даних етіології, патогенезу, клінічних проявів і патоморфологічних змін найпоширеніших захворювань, що має важливе значення у майбутній роботі медичного працівника. Описи патологічних процесів та захворювань доповнені сучасними уявленнями про загальні принципи фармакологічного впливу на їх перебіг.

Автори вважають, що головна мета підручника – ознайомлення здобувачів освіти з провідними моментами етіології, патогенезу та клініко-морфологічних проявів найпоширеніших захворювань. Це стимулюватиме у них вироблення розуміння закономірностей перебігу і проявів хвороб, що є важливим підґрунтям для надання кваліфікованої медичної допомоги.

Підручник також буде корисний для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої медичної освіти за спеціальностями «Медицина» та «Стоматологія».

Будемо вдячні за зауваження та пропозиції, які просимо надсилати на електронну пошту: *patanatomy@pdmu.edu.ua*.

Наукове видання

**І. І. Старченко, Б. М. Филенко, Н. В. Ройко,
О. К. Прилуцький, С. А. Проскурня, В. В. Черняк**

ОСНОВИ ПАТОЛОГІЇ

Підручник

Книга 2

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура PT Serif. Умовн. друк. арк. 21,15.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.